

Yardımcı Üreme Tekniklerinde Etik

Melek ERSOY CİNGİ*, Feride YİĞİT**

*Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu,

** İstanbul Bilim Üniversitesi Florence Nightingale Hastanesi Hemşirelik Yüksekokulu

Değer, ahlak ve etik kavramları çoğu zaman birbiri yerine kullanılabilir. Değer, kıymet, erdem, iyilik, güzellik demektir. Ahlak ise gelişen, aktarılan, öğrenilen insan davranışlarında neyin iyi ya da doğru olduğuna yönelik geleneksel inançlardır. Aynı toplum içinde yaşayan gruplar ve bireyler arasında ahlak kavramı farklılık gösterebilir. Etik, iyi ve doğru kavramlarının ne olduğunu, mutlak iyi, mutlak doğru olup olmadığını ve bunlara ulaşmanın mümkün olup olmadığını araştırarak zihinsel çaba olarak da tanımlanabilir. Etik değerler dürüstlük, yardımseverlik, doğruluk, adaletli olmak, sadakat, yalan söylememek, cana kıymamak gibi dünyanın her yerinde genel geçer olan değerler olduğundan toplumdaki fark göstermezler. Bu sebeple de denilebilir ki, etik değerler ortaktır ve kişiler arasında çok büyük farklılıklar bulunmaz. Tıp etiğinin temel ilkeleri, yararlılık, zarar vermeme, özerklik, adalet, doğruluk ve yasallık ilkeleridir. Biyoetik, insan hayatının, özgürlüğünün ve onurunu, bilimsel araştırmalarda, sonuçları tahmin edilemeyen modern teknolojiler dolayısıyla tehlikeye girdiği her durumda gereklidir. Teknolojik gelişmeler bazen bilim adamları ve toplumları heyecanlandırmakta ve etik ihlallere neden olabilmektedir. Oysa mümkün olanın peşine takılıp sorumsuzca davranmak yerine, genelin çıkarını dikkate alarak teknolojik müdahalenin sınırlarının çizilmesi şarttır.

Biyoetik bir varlık olan insan, yaşadığı sosyal çevrenin etkisi altındadır. Aile, toplum kuralları doğrultusunda evlilik yoluyla oluşan sosyal bir yapıdır. Evliliğin temel ögesi de insan neslinin devamlılığını sağlamaktır. Ataeril aile yapısı etkilerinin hala yoğun bir biçimde devam ettiği bazı bölgelerimizde, çocuk sahibi olamamak erkek ve kadın için farklı düzeylerde hissedilen bir sorundur.

Üreme yeteneğinin olmadığı durumlara çare olarak geliştirilen yardımcı üreme teknikleri, biyoetik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Yardımcı üreme teknikleri sırasında yapay dölleme homolog ya da heterolog olarak gerçekleştirilebilmektedir. Doğanın en iyisini bileceği görüşü ve

inancında olanlar yardımcı üremeye karşı çıkmaktadırlar. Bu görüştekiler, cinsel birleşmenin bir sonucu olan döllemenin, yapay olarak gerçekleştirilmesini, doğanın kendi denge kurallarına aykırı kabul etmekte ve ahlaki açıdan doğru olmadığını savunmaktadırlar. Ayrıca insan embriyosuna bir deney materyali olarak davranmanın insan onurunu zedeleyeceğine inanmaktadırlar. Aksi görüşteki yararlı kuram taraftarları, yardımcı üreme teknolojileri kullanılarak çocuk sahibi olmanın etik olduğunu, bunun sayesinde bireylerin mutlu olduğunu savunmaktadırlar. Bireyin özerk olmasından hareketle aydınlatılmış onamları var olduğu sürece bunun etik olduğunu savunmaktadırlar.

Başlangıçta evli çiftlerin gametleri ile yapılan basit ÜYTE uygulamalarında etik açıdan herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Ancak, uygulama teknikleri geliştikçe gereksiz yapılacak uygulamalar ve tekniklerin kötüye kullanılması ihtimalleri sınırların yeniden tespit edilmesi ve bazı kavramların yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca toplum ahlak yapısını oluşturan bazı sosyal değerlerin beklenenden hızlı değişeceği endişesi de doğmuştur. Bunlar; yaşamın başlangıç anı, doğum öncesi insan, hayat ve bu hayatın korunma değeri, annelik, babalık, aile ne demektir? anne, baba kimdir? gibi bir çok soru gündeme gelmiştir. Yardımcı üreme teknolojilerinde biyoetiğin asıl sorununu, üçüncü kişilerden alınan gamet ya da embriyo kullanımı ve taşıyıcı annelik uygulamaları (heterolog dölleme), oluşturmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi madde16 uyarınca yetişkin erkeklerle kadınların, aile kurma hakkı vardır. Ülkemiz aile kavramı düşünüldüğünde denilebilir ki, doğurma ve dölleme hakkı gereğince devlet, teknolojinin ve etik kuralların makul gördüğü çerçevede bireylere bu hakkı tanımalıdır. Her ülke kendi kavramları ışığında yasa ve yönetmeliklerini vatandaşları lehinde planlamalı ve düzenlemelidir.